

ПУБЛІЧНЕ МОВЛЕННЯ ЯК РІЗНОВИД АРГУМЕНТАЦІЙНОГО ТЕКСТУ

У статті автором розглядаються і структурно описуються організаційні форми аргументації в межах мікро- та макроструктури тексту; досліджується стилістична специфіка текстів публічного мовлення з урахуванням його прагматичного спрямування; визначається важливість проблеми функціонування мовних одиниць різних рівнів у тексті, проблеми стилістики та теорії аргументації; визначається можливість реалізації структури аргументації (максимального, середнього та мінімального ступеня) у мовних жанрах; аналізуються структурно-семантичні, функціональні особливості фігур повтору за їх належністю до складу певного топосу в різних частинах промови.

Ключові слова: лінгвістика, риторика, логіка, теорія аргументації, публічне мовлення, аргументаційні тексти, мікро- та макроструктура тексту, аргументи, топоси.

Козыр М.В. Общественная речь как разновидность аргументационного текста. *В статье автором рассматриваются и структурно описываются организационные формы аргументации в рамках микро- и макроструктуры текста; исследуется стилистическая специфика текстов публичной речи с учётом её прагматического направления; определяется важность проблемы функционирования разноуровневых языковых единиц в тексте, проблемы стилистики и теории аргументации; раскрывается возможность реализации структуры аргументации (максимальной, средней и минимальной степени) в языковых жанрах; анализируются структурно-семантические, функциональные особенности фигур повтора в соответствии с их принадлежностью к определённому топосу в разных частях публичной речи.*

Ключевые слова: лингвистика, риторика, логика, теория аргументации, публичная речь, аргументативные тексты, микро- и макроструктура текста, аргументы, топосы.

Kozyr M. V. Public speech as a variety of argumentation text. *In the article the organization forms of argumentation are described in terms of micro- and macro- text structure; the stylistic specificity texts of public broadcasting considering its pragmatic orientation is examined; the importance of problems is determined as for the functioning of linguistic units at different levels, problems of style and argumentation theory; it is determined to implement the structure of arguments (maximum, medium and minimum degree) in speech genres; there are semantic structure and functional features of repetition patterns analyzed in accordance to their association to a certain topos in different parts of the public speech.*

Keywords: linguistics, rhetoric, argumentation theory, public speech, argumentation texts, micro- and macro- text structure, arguments.

Сучасний етап розвитку лінгвістичної думки характеризується пильною увагою до явищ, фактів, що виходять за межі компетенції власне лінгвістики. Дослідження взаємозв'язку лінгвістики з психологією, риторикою, логікою дозволяє визначити новий, якісно відмінний рівень вивчення мовних явищ, дозволяє краще зрозуміти логіку побудови мови та її функціонування. Риторика як мистецтво публічного спілкування і переконання посідає особливе місце в суспільному публічному житті. Професійне володіння ораторською майстерністю, зокрема знання принципів та правил ораторського мистецтва, стає невід'ємним елементом підготовки фахівців у провідних галузях.

Метою статті є огляд організаційних форм аргументації в межах мікро- та макроструктури тексту. Завдання статті полягають у дослідженні

стилістичної специфіки текстів публічного мовлення з урахуванням його прагматичного спрямування, визначенні важливості проблем функціонування мовних одиниць різних рівнів у тексті, проблем стилістики та теорії аргументації.

Свого часу питання створення аргументаційного тексту вивчали Н. Арутюнова, Г. Богін, Е. Бенвеніст, С. Гіндін, Г. Золотова, О. Лаптева, Т. Шмельова. Вони наголошували на тому, що ці тексти мають такі параметри: визначення предмета і теми аргументації; роль та функції аргументації в мовному жанрі; уявлення про цільове призначення аргументації (довести, пояснити, переконати) залежно від ситуації спілкування; визначення можливості реалізувати структуру аргументації (максимального, середнього та мінімального ступеня) у мовних жанрах; визначення можливості розташування структурних аргументаційних одиниць з огляду на низку факторів: мовного жанру, мовної ситуації, індивідуальності й характеру аудиторії (слухача); вимоги до досягнення ефективного спілкування в процесі аргументації.

Публічне мовлення є особливим видом аргументаційного тексту, створеним за законами риторики, орієнтованим на переконання і який є наслідком інтенції промовця щодо здійснення впливу на масову та індивідуальну свідомість слухача. За формою реалізації він є писемно-усним, відносно типу мовлення – книжно-розмовним, за характером реалізації – підготовчо-імпровізаційним. Специфіка жанру визначається усною формою презентації. Ми відносимо публічні виступи до публіцистичного стилю, що зумовлено єдиною інформаційно-впливовою функцією.

Як свідчить діахронічний аспект, публічні виступи політичних діячів завжди склалися як писемний документ у силу історичної, політичної та функціональної необхідності, що робить обов'язковою текстову базу виступів; поліадресатність виступів політичних діячів робить форму презентації підпорядкованим фактором. Адресат як об'єкт впливу в психологічному аспекті поєднує в собі властивості продукту соціального та індивідуального розвитку, що виявляється у визнанні існування двох форм масової та індивідуальної свідомості.

Одним із факторів, який забезпечує вплив на масову свідомість, є символізм, що об'єднує функцію прямої вказівки до дії, підготовчу та емоційну функції [1: 63]. У нашому дослідженні символ трактується як слово, що в ньому сталися певні семантичні зміни, аж до повної десемантизації, і що використовується як засіб формування системи цінностей у певному суспільстві [4: 127] та виступає суб'єктно-прагматичним явищем, оскільки процес символізації має історичний характер і зачіпає такі реалії та поняття, які вигідні в певний момент. Отже, символізм створює так звану «сітку» (термін О.О. Леонтьєва), крізь яку адресат сприймає світ. Порівняно невелику кількість символів можна тематично об'єднати в групи, що вказують на систему цінностей нації, її єдність і процвітання.

Аналіз текстів публічного мовлення базується на дослідженні макро- та мікроструктури тексту, у межах якого виділяються та аналізуються організаційні форми аргументації (топоси) і визначаються структурно-семантичні,

функціональні особливості фігур повтору щодо їх належності до складу певного топосу та разом із ним – до різних частин промови.

У сучасному мовознавстві поняття топосу набуває широкого значення. Ним позначаються не тільки певні частини промови, але й приклади, стереотипні вирази, визначення [1: 78], різноманітні фактичні дані, які вводяться для доведення істинності твердження, докази [1: 92]. У нашому дослідженні під топосом розуміються логічні структури зі значенням очевидності, авторитету, умови, завдання, розподілення, часу, причини, наслідку, умови та ін., що можуть виражатися у формі сталих кліше, використовуватися для формулювання та обґрунтування певних позицій та являти собою організаційні форми аргументації.

Для аналізу політичних промов розглянемо схему аргументаційної структури Тулміна [6: 10]. Початком або кінцем аргументації є висновок або початкове твердження, що має бути доведеним. Для обґрунтування цього твердження вводяться аргументи, які Тулмін називає датами. Зв'язок між твердженнями й датами встановлюється кінцевим правилом. Останнє підкріплюється реальними фактами. За правдоподібність висновку відповідає оператор. У кінці вводяться виняткові умови, що обмежують дію кінцевого правила.

Макроструктура узагальнює змістово пов'язані аргументи, відбивається в поділі на частини тексту (вступ, основну частину, закінчення) та служить для членування довгих ланцюгів аргументації або для узагальнення змістово пов'язаних аргументів. Під мікроструктурою розуміємо частини аргументації в межах речення чи абзацу або частини, що маніфестують реалізацію певної кінцевої позиції в межах кількох абзаців.

Політична промова є публічним словом із поточних питань, що виголошується під час конференції, засідання, з'їзду, як правило, керівним діячем, а тому вважається програмною. Політична промова може бути оперативно-заключною, програмно-теоретичною та програмно-практичною [3: 20]. У статті розглянуто такий різновид промови зазначеного мовленнєвого жанру, як промова з нагоди входження на посаду Президента України В.Ф. Януковича.

Початок промови характеризується великим емоційним напруженням, у ньому промовець виголошує присягу, подяку за довіру при обранні на посаду, сподівання на плідну співпрацю з різними країнами в новий період розвитку держави. Для доведення тієї чи іншої позиції використані певні форми аргументації з різними фігурами повтору: *Вибори завершилися. Увесь світ визнав їх демократичність. Український народ сказав своє слово, і міжнародна спільнота підтвердила, що Україна – вільна держава, де права і свободи громадян є найвищими цінностями, і де вибір народу не може бути поставлений під сумнів жодними проявами чиєїсь недоброї волі* [5].

Для укріплення позиції промовця, здобуття прихильності слухача використовується *топос Очевидності*: очевидно, ми знаємо досить добре; але це, як мені здається; упевнений, кожен знає; зрозуміло; немає необхідності в довгих поясненнях; без сумніву, це безперечно; ми всі знаємо; дійсно (такого топосу в промові не знайдено).

Топос Авторитету: я сподіваюся; я думаю; я розумію; повторюю; це було особливо цікаво для мене; я твердо переконаний; я хотів би закликати вас; я

вважаю, було б корисним; я абсолютно переконаний – *(Попри це, я вважаю, що державу можна не лише врятувати від соціально-економічного колапсу, але й швидко вивести на шлях прискороного розвитку. Якби не ця впевненість і ця віра у власні сили, сили своєї команди і силу українського народу, я ніколи не балотувався б у президенти. Я знаю, що і як слід робити; Я підкреслюю: цю особливу роль у реформуванні системи державного управління бачу в Парламенті; Але я володію достатнім запасом політичної волі, щоб трансформувати їх у реальність. Як Президент, я маю чітке уявлення про те, яка зовнішньополітична стратегія сьогодні найбільше відповідає національним інтересам України)* [5].

Топос Замовчування: я не повинен говорити; про це я говорити не буду; ми не хочемо це приховувати, але; існує багато питань, про які я не хотів би зараз говорити (ці топоси в промові відсутні).

Топос Розподілення: по-перше; дозвольте мені додати кілька зауважень загального характеру; але я хотів би сьогодні говорити з двох причин; дозвольте мені тепер надати деякі особисті зауваження; я хочу зробити це на кількох прикладах; у заключній частині я хотів би зосередити вашу увагу на; вважаю, що тільки за рахунок двох речей – *(Упершу чергу – відновити систему ефективного державного управління. Ми повинні швидко створити дієздатну виконавчу владу, яка невідкладно займеться найбільш ураженими галузями економіки і соціальною сферою. Першочергове завдання на цьому шляху – реформування системи влади і, перш за все, Кабінету Міністрів, перетворення його на команду професіоналів, а не «політичних офіціантів»)*.

Топос Умови-Наслідку: це призводить до того; якщо..., то...; таким чином; отже; нарешті – *(Якщо ми не спроможемося подолати існуючі політичні незгоди в ім'я порятунку держави, якщо не зуміємо очистити свої серця від отрути ненависті, породженої марнославством і егоїзмом, то держава буде приреченою на продовження блукання в політичних сутінках і соціально-економічних лабіринтах)* [5].

Топос Можливості: Я розумію, що наздогнати індустріально розвинуті країни вкрай складно. **Однак можливо** [5].

Топос Відповідності: **Відповідно**, ми зможемо успішно конкурувати в сучасному світі лише за умови, якщо займемося індустрією знань [5].

Топос Наміру: Ми готові брати участь у таких процесах, як європейська позаблокова держава. **Я маю намір** запропонувати цю концепцію парламенту для вироблення основ зовнішньої політики України і, сподіваюся, вищий законодавчий орган мене підтримає [5].

Топос Часу: порівняно недавно; сьогодні; в цей час; озираючись назад; через декілька років – *(Сьогодні державою керує структура, «зшита» в інтересах реалізації цілей окремих політиків)* [5].

Анафора, полісиндетон, алітерація, анадиплоза допомагають чітко виділити окремі пункти визначення, поняття з топосом Розподілення, звернути увагу слухача на окремі властивості з топосом Авторитету, чітко протиставити позиції, указані промовцем, розмежувати значення: *Ефективна співпраця між Президентом, Парламентом і Урядом розчистить дорогу до швидкого економічного прогресу. У своєю чергу, вирішення цієї проблеми дозволить не лише ліквідувати хронічну бідність, а й об'єднати країну. Люди схильні політизувати*

певні питання духовності здебільшого тоді, коли вони перебувають у стані перманентної фінансової нестабільності. В економічно розвинutih державах вірогідність виникнення внутрішніх конфліктів через різницю в культурних традиціях того чи іншого регіону в десятки разів нижча, аніж у державах економічно відсталих... Вступаючи на посаду Глави Української держави, я хочу сказати народу України, що всі мої обіцянки, дані йому, будуть виконані [5].

Основна частина промов із нагоди входження на посаду присвячена доведенню до слухача основних позицій промовця щодо устрою суспільства, їх протиставленню іншим позиціям, формулюванню завдань розвитку суспільства, заклику брати участь у розв'язанні основних проблем, не забувати історію та робити необхідні з неї висновки для майбутнього. Промовець висловлює намір служити ідеям миру, зупиняється на досягнутому та торкається проблем, які підлягають вирішенню: *Країна перебуває у вкрай складній ситуації – відсутність державного бюджету на поточний рік, колосальні борги по зовнішніх запозиченнях, бідність, розвалена економіка, корупція – ось далеко не повний перелік бід, з яких складається українська реальність.*

Взаємне несприйняття внаслідок поразки одних і перемоги інших є не лише деструктивним з позицій інтересів держави, але й глибоко аморальним. Тому я звертаюся до всіх депутатів Верховної Ради із закликом до співпраці в ім'я України. Така співпраця матиме вирішальне значення для невідкладного реформування влади, судочинства, внесення змін до Конституції. Ми повинні змінити існуючий стан речей. Структура усіх гілок влади повинна слугувати досягненню єдиної мети – швидкому ухваленню потрібних державі законів і їх швидкій реалізації. При цьому треба однаково дбати про забезпечення законних інтересів простих людей, звичайних громадян, представників середнього класу, інтелігенції, бізнесу [5].

У закінченні промови з нагоди входження на посаду промовець підбиває підсумок щодо основних думок промови, ще раз формулює завдання, підкреслюючи спільність його розв'язання, закликає до співробітництва, визнає свою відповідальність: *Ми виплатимо заборгованість із заробітної плати і пенсій, чого так і не зробив діючий уряд. Враховуючи катастрофічну ситуацію з державними фінансами, ми зробимо це за рахунок скорочення витрат на бюрократичну систему і почнемо з себе. Одним з моїх перших Указів на посту Президента України буде указ про скорочення витратів на Секретаріат Президента та інші структури, які забезпечують його діяльність [5].*

Цікавим є використання поряд із організаційними формами аргументації фігур повтору як лінгвостилістичних засобів аргументації, що виконують певні функції у складі певного топосу. Так, анафора, епіфора, епанода, полісиндетон використовуються в проаналізованих промовах із топосом Визначення, топосом Умови-Наслідку, топосом Авторитету, топосом Міркування, топосом Очевидності, топосом Заклику до дії. Ці фігури повтору допомагають чітко розмежувати протилежні поняття, наголосити на них, звернути увагу слухача на обговорюване питання: *Я завжди ставив діло вище за багатослів'я і на новому посту не відмовлюся від цього правила. Робота і результат в ім'я процвітання моєї Батьківщини – ось кредо, з яким я приступаю*

до виконання своїх обов'язків на новому відповідальному посту. Я розраховую на вашу підтримку, а також на підтримку міжнародної спільноти, яка прагне бачити нашу країну сильною і стабільною. І хай у цьому праведному устремлінні нам допоможе Господь! [5].

Звертає на себе увагу використання певного топосу з фігурами повтору за допомогою риторичних прийомів, а саме – риторичного запитання, питання-відповіді, окличного речення, синтаксичного паралелізму, парантезу: *Щойно я склав Присягу Президента України. Що я відчував, тримаючи руку на Святому Пересопницькому Євангелії? Відповідальність і смиренність. Перед народом України, який у ході вільного волевиявлення віддав за мою кандидатуру більшість голосів. Перед Всевишнім, волею якого я вступаю на пост глави Української держави в такий непростий для неї час* [5]. Спостерігається також тенденція до компонування фігур повтору. Так основним поняттям при формулюванні значущості Парламенту є вислів «це – місце», що виділяється анадиплозою та анафорою поряд із топосом Розподілення: *Це – місце для дискусій. Це – місце для сильної опозиції, яка повинна контролювати дії Уряду і Президента. Але, в першу чергу, це – місце для сильної і стабільної парламентської більшості* [5].

Таким чином, унаслідок аналізу було виявлено, що тексти публічного мовлення як особливі види аргументаційного тексту, характеризуються прагматичною настановою на переконання, яка реалізується за допомогою мовленнєвих, або ілокутивних актів, на ілокутивні цілі, відображені в макро- та мікроструктурі тексту. Лексико-граматичне наповнення фігур повтору сприяє актуалізації висловлювання та виступає лінгвостилістичним засобом процесу аргументації в різних частинах аргументаційного тексту. Знання принципів техніки промови, що є необхідним елементом підготовки державних службовців, директорів провідних компаній, педагогів, журналістів тощо, охоплює також вибір доцільних мовних засобів для довершеності висловлення.

Перспективи подальших розвідок полягають у поглибленому вивченні організаційних форм аргументації та повтору в цьому та інших функціональних стилях, аналізі прямих і непрямих тактик мовного впливу, а також у порівняльному дослідженні нових форм і засобів розвитку ораторського мистецтва в сучасних засобах масової комунікації, що є необхідним елементом удосконалення підготовки сучасної української еліти.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Арутюнов В.**, Кирик Д., Мішин В. Логіка. – К., 2000. – 230 с. 2. **Гавришина І.Н.** Функціонально-комунікативна специфіка речової аргументації (на матеріалі виступлених во французькому парламенті): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. – М., 1991. – 27 с. 3. **Дьякова М.Л.** Прагматическая направленность текстов публичных выступлений: Автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04. – М., 1993. – 26 с. 4. **Куньч З.И.** Риторичний словник. – К.: Рідна мова, 1997. – 345 с. 5. **Інавгураційна промова Януковича В.Ф.** <http://ua.for-ua.com/politics/2010/02/25/110618.html>. 6. **Юганов В.И.** Коммуникативно-информационная структура немецкого микротекста: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Калинин, 1980. – 16 с.